

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-229-238

УДК 340(09); 342.2

Т. І. БОНДАРУК,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*
ORCID: 0000-0003-0566-9857

IMPERIUM I DOMINIUM У ВЧЕННІ ПРО ТЕРИТОРІЮ ДЕРЖАВИ (КОНЦЕПЦІЯ О. О. ЖИЛІНА)

Дослідження процесу формування територіальних прав є однією з нагальних проблем правової науки. Вони пов'язані із забезпеченням територіального верховенства, державного суверенітету та міжнародної суб'єктності держави, власне – з реалізацією конституційних принципів територіального устрою та забезпеченням територіальної цілісності, а також правового дискурсу, у контексті або на підставі якого унормовувалися територіальні правовідносини держав. У зв'язку з цим привертає увагу відповідний правовий дискурс кінця XIX – початку XX ст., зокрема творчість професора Київського університету св. Володимира Олександра Олексійовича Жиліна. У статті здійснюється спроба сформулювати бачення дослідником учення про право і територіальні права, простежити його еволюцію і ключові положення.

Ключові слова: О. О. Жилін, територія держави, вчення про територію, територіальний суверенітет, територіальні права, imperium і dominium.

Bondaruk Tetiana. Imperium and dominium in the doctrine of territory state (the concept of O. O. Zhilin)

The study of the process of formation of territorial rights is one of the urgent problems of legal science. They are related to the provision of territorial supremacy, state sovereignty and international subjectivity of the state, in fact, to the implementation of the constitutional principles of territorial structure and ensuring territorial integrity, as well as the legal discourse, in the context or on the basis of which the territorial legal relations of states were normalized. In this regard, attention is drawn to the relevant legal discourse of the late nineteenth and early twentieth centuries, in particular the work of the professor of the Kyiv University of St. Vladimir Alexander Alekseevich Zhilin. The article attempts to formulate the researcher's vision of the doctrine of law and territorial rights, to trace its evolution and key provisions.

Key words: O. O. Zhilin, territory of the state, doctrine of territory, territorial sovereignty, territorial rights, imperium and dominium.

---

* **Bondaruk Tetiana**, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.), Senior Research Officer

У процесі тривалого суспільного і державного розвитку територія стала одним з трьох елементів (поруч з населенням і державною владою), якими характеризують державу, та об'єктом територіальних правовідносин держав. Тим часом учення про територію держави як основу її існування формувалося лише від початку XIX ст., і уже наприкінці XX ст. зазнало суттєвих застережень, пов'язаних як з глобалізаційними процесами, так і з розширенням міжнародної правосуб'єктності.

Російська агресія проти України, яка розпочалася 2014 р. з окупації Криму, значно підвищила градус теоретичних дискусій, пов'язаних з ученням про територію. Сьогодні «територіальні» питання постійно присутні на порядку денному суспільного, політичного і правового дискурсу і від їх розв'язання багато в чому залежить подальша доля світу.

Тому дослідження процесу формування територіальних прав як таких, що пов'язані із забезпеченням територіального верховенства, державного суверенітету та міжнародної суб'єктності держави, власне – з реалізацією конституційних принципів територіального устрою та забезпеченням територіальної цілісності, а також правового дискурсу, в контексті або на підставі якого унормовувалися територіальні правовідносини держав, набуває нагальності та актуальності.

Огляд літератури за тематикою дослідження. Хоча проблеми території держави, територіальних прав не викликають активної дослідницької уваги, окремим аспектам учення про територію присвячений значний масив праць фахівців у галузі політології, історії, права. Найдотичнішими до проблематики цієї розвідки є праці І. В. Долматова, Н. В. Камінської, В. Б. Ковальчук, А. Р. Крусян, І. А. Куян, Ю. М. Оборотова, В. А. Паламарчук, О. В. Скрипнюка, І. Б. Усенка та ін. Комплексний аналіз міжнародно-правового регулювання (режиму) державної території та державних кордонів містить посібник «Територія і кордони у міжнародному праві»¹. Водночас цілісне дослідження становлення і розвитку вчення про територію держави в українській правовій думці, як видається, відсутнє, а відповідна творчість професора О. О. Жиліна належно не досліджувалася.

Постановка проблеми. Одним із нагальних завдань історії права як науки в умовах загрози існуванню держави Україна, спричиненого агресією РФ, є переосмислення багатьох державно-правових явищ і процесів з виразних україноцентричних позицій. Особливої ваги набувають здобутки попередників у дослідженнях державоутворюючих елементів, зокрема території держави.

Метою статті є розкриття основних рис концепції О. О. Жиліна про юридичне значення території у контексті розвитку вчення про територію держави загалом.

Виклад основного матеріалу. Ім'я Олександра Олексійовича Жиліна (06(18).01.1880 – після 1949), творчий шлях якого від років навчання переважно пов'язаний з Київським університетом св. Володимира, є маловідо-

ним широкому загалу сучасних правознавців. Попри біографічні розвідки про вченого І. Б. Усенка² та О. Є. Музичка³, а також включення фрагментів його праць до «Антології української юридичної думки» (2002)⁴ та збірника «Наука міжнародного права в Університеті Святого Володимира» (2004)⁵, аж ніяк не можна стверджувати, що його дослідження нині перебувають у активному науковому обігу. Йдеться, зокрема, про такі найважливіші праці О. О. Жиліна: «Нарис організації управління Британської Індійської імперії» (1908)⁶, «Відповідальність міністрів. Нариси з теорії, історії та практики цього інституту в конституційних країнах» (1909)⁷, «Право та держава у їхніх взаємних відносинах» (1909)⁸, «Новий напрям у французькій юриспруденції. Вчення про державу та право проф. Л. Дюгі» (1910)⁹, «Із лекцій з енциклопедії права» (1910)¹⁰, «Теорія союзної держави» (1912)¹¹, «Підручник державного права. Ч. 1 Загальне вчення про державу у зв'язку з основними засадами іноземного державного права» (1916)¹².

Загалом на другу половину XIX ст. – поч. XX ст. загальнотеоретичні питання конституційних основ державної влади і механізмів її реалізації досліджували вчені-конституціоналісти І. Ю. Андреевський, Й. К. Блончлі, О. Д. Градовський, Г. Еллінек, А. Есмен, М. М. Ковалевський, Ф. Ф. Кокоскін, М. М. Коркунов, С. О. Корф, С. А. Котляревський, М. І. Лазаревський, Л. Й. Петражицький, Е. А. Фріман, Б. М. Чичерин, Л. А. Шаланд, Л. Штейн та ін.

Тривалу традицію досліджень у галузях енциклопедії права та державного права мав юридичний факультет Університету св. Володимира, *alma mater* майбутнього екстраординарного професора (1909). Тут, зокрема, плідно працювали К. О. Неволін, М. К. Ренненкампф, В. О. Незабитовський, С. М. Трубецької та ін.

Безпосереднім провідником у світ права став для О. О. Жиліна професор О. В. Романович-Славатинський. Можна припустити, що, характеризуючи учителя у своїх спогадах, учений, формулює й власні життєві орієнтири: не помиляється той, хто нічого не творить, усвідомлення помилки, прагнення краще засвоїти і пояснити те чи інше – ознака допитливості розуму і прагнення до істини на протигагу хворобливому самолюбству й усвідомленню непогрішності¹³.

Творча діяльність О. О. Жиліна припадає на час дії університетського Статуту 1884 р., призначеного остаточно втілити ідею одержавлення університетів і значно обмежити академічні свободи. Цей Статут О. В. Романович-Славатинський характеризував як «акт злої помсти... здійснений над університетами Російської імперії, органічний лад яких розпався на окремі частини»¹⁴. Статут заборонив виклад державного права як воно склалося в Європі, залишаючи лише державне право Росії, а відповідні директиви вимагали від професорів, щоб вони викладали це право в аспекті самодержавного принципу¹⁵, предмет же в навчальних програмах, зокрема, Університету св. Володимира отримав назву «Державне право (основні закони з держав-

них установ)»¹⁶. Водночас, як зазначав О. В. Романович-Славатинський, «з видаленням вивчення іноземного державного права, ширше застосування отримав порівняльний метод»¹⁷.

І якщо автори більшості підручників з державного права, як власне і сам О. В. Романович-Славатинський, у своїй основній, хоча й не завершеній праці «Система російського державного права у його історико-догматичному розвитку порівняно з державним правом Західної Європи» (1886), зосередилися на викладанні «державних законів» з елементами порівняльного аналізу, то «Підручник державного права» О. О. Жиліна є класичним викладом державного права, з ґрунтовною теоретичною частиною, який досі не втратив актуальності. Його виклад «загального вчення про державу у зв'язку з основними початками іноземного державного права» містив і теорію території держави (глава десята «Населення і територія») ¹⁸, основні положення якої можна сформулювати так.

1. Територією держави називається той простір, у межах якого держава здійснює свою владу (*territorium est locus in quo quis imperium habet*). У такому розумінні територією називається не лише певний простір землі, а й води і повітря, а також підземний простір і сфера, де держава може здійснювати свою діяльність.

2. Простір території визначається її кордонами. Розрізняються кордони природні, створені природою – гори, ріки, моря, та штучні – встановлені внаслідок угод держав і позначені особливими знаками.

3. Склад, розташування і простір державної території мають велике соціальне значення та визначають панівний лад держави – землеробський, промисловий чи торговельний, більшу чи меншу безпеку і загалом її історичний розвиток.

4. Територія є необхідною умовою держави, а групи (організації) без визначеної території є лише зародками державного союзу.

5. Учений вирізняє дві теорії юридичного розуміння території. Одна розглядає територію як об'єкт державного володарювання, інша – вважає її кордоном цього володарювання.

Так, перша (*dominium*) – давня, впливає з середньовічних учень і полягає в ототожненні прав володаря щодо території з правами приватної земельної власності: поруч з *jurisdiction vel protektio*, які склали низку повноважень з управління, в права територіальної влади господаря входили і власне речові елементи: права користування і розпорядження територією. Зокрема, англійське публічне право розрізняло право володаря на територію (*dominium direktum*), право власності на землю (*dominium utile*). З розвитком васальних і феодалних відносин *dominium direktum* переходить у вчення *dominium eminentis* – специфічний вид права власності, з якого виводять право уряду чи держави забирати власність у когось, щоб її можна було використовувати для суспільних потреб.

Згодом з послабленням васальних зв'язків і посиленням публічно-правової влади монарха починає усталюватися вчення про розрізнення *impregium* – контрольованої ним території та *dominium* – приватної земельної власності.

Учений наводить ряд модифікацій теорії території як об'єкта державного володарювання: т. зв. змішане вчення про державно-правове речове право, представлене німецькими вченими К. Ф. В. Гербером і П. Лабандом; теорію повного заперечення особистого характеру держави і визнання території разом з населенням об'єктом влади правителя (М. Зейдель); виснувану на основі розуміння природи речових відносин як відносин не до речей, а відносин з приводу речей, вчення про територію як особливе «абсолютне» право держави, як об'єкта його владарювання такого характеру, що вона має можливість вимагати від усіх і кожного поважати це її право (П. Хейбольрн, Б. М. Чичерин, М. І. Лазаревський, П. Ж. Прудон, М. Оріу).

Інша (*impregium*), вироблена в новий час і вже панівна – теорія, яка не визнає територію держави об'єктом будь-якого речового права, вперше висунута й обгрунтована професором Київського університету В. О. Незабитовським 1862 р., згідно з якою територія – це простір, у межах якого державна влада існує і діє, [...] це державна область, округ, межа державної влади, [...] держава володарює в межах території, але не над територією і територія не предмет, а межа державної влади¹⁹. Саме такий підхід був розвинений у працях К. Фрікера, Л. Дюгі, Г. Меєра, Г. Елінека, М. І. Коркунова, Ф. Ф. Кокошкіна, Л. А. Шаланда та ін.

Отже, в основу публічно-правового вчення про територію (*impregium*) був покладений підхід, згідно з яким держава володарює в межах території, але не над територією, територія є не предметом, а межею державної влади держави.

б. Юридичне значення території полягає в тому, що вона як межа державного володарювання над людьми визначає собою сферу виключного здійснення державної влади – за К. Фрікером – так зв. непроникність державної території.

Г. Елінек наголошує, що публічна влада держави завжди влада над людьми, завжди *impregium*, а не *dominium*, територія – складовий елемент державної особи, через її населення. Вона є суб'єктивним елементом держави, і тому, до прикладу, напад на територію держави треба вважати посяганням на саму особу держави, а не на об'єкт її владарювання.

Виключність або непроникність державної території увиразнюється з позитивного боку в тому, що владі держави підкоряються всі ті, хто перебуває на її території, з негативного – у тому, що в межах державної території не може здійснюватися влада іншої держави – на одній і тій же території може здійснюватися влада тільки однієї держави. З цим пов'язана як вимога «непоодільності» державної території, так і вимога її «невідчужуваності».

Говорячи про непроникність території держави, то ані міжнародні сервіти, встановлені добровільно, ані військова окупація не підважують її.

Уперше закріпленій конституцією Франції 1791 р. принцип єдності і неподільності держави був сприйнятий іншими конституціями із застереженнями про виключно законодавчий порядок територіальних відчужень.

7. Аналізуючи способи такого відчуження – поступка (цесія), окупація, завоювання, учений говорить про їх публічно-правовий характер – уступається завжди влада над особами в межах певних територіальних кордонів, а не якесь речове право. Певним чином підтверджує це започаткований у середині XIX ст. принцип необхідності згоди населення на уступлення території, отриману через плебісцит. Водночас з юридичної точки зору застосування плебісциту викликає заперечення – частина держави не може обмежити волю цілого. В історії плебісциту видно, що він застосовувався лише тоді, коли передбачався його позитивний результат.

8. Публічно-правове вчення про територію – «теорія території – кордону владарювання» полягає в застосуванні загального початку панування, *imperium*'а держави стосовно її підданих, коли для здійснення своїх завдань і повноважень вона виходить із загального права знаходити засоби для управління, а не з її верховної власності на землю.

9. Від права держави щодо населення і відповідних прав щодо території слід відрізнити владу держави над т. зв. публічними речами. Держава не має речових прав і щодо цих речей. Вона з приводу цього майна володіє правами особливої влади над особами. Це майно виключене з юридичного обігу, а держава керує ним як представник суспільного інтересу як теперішнього, так і наступних поколінь.

На відміну від цього майна, держава як казна володіє нерухомим майном, стосовно якого має право, аналогічне майновим правам приватних осіб у цивільно-правовій сфері, керуючись щодо володіння, користування і розпорядження ним відповідними цивільно-правовими нормами.

Викладене дає змогу стверджувати про представлення О. О. Жиліним персоніфікованого на основі юридичного позитивізму, до школи якого належав учений⁹, викладу еволюції вчення про право, здійсненого на підставі глибокого знання і ґрунтового аналізу відповідних праць учених XIX – поч. XX ст. Створений ним екстракт значно розширює межі сучасних дискусій про територію держави, дає змогу повернутися до витоків уявлень про її формування. Чітке розрізнення *imperium* і *dominium*, проаналізоване О. О. Жиліним, уразливо неприємно ототожнення державної території в публічно-правовому значенні і об'єктів права власності, розташованих на ній, тощо. Сьогодні навряд чи потрібно доводити, що і національний законодавець, і міжнародне право пропонують різне правове регулювання правовідносин, пов'язаних з реалізацією принципів територіального устрою та територіальної цілісності держави, а також зі здійсненням права власності на об'єкти, розміщені *на території* держави, правовий режим яких достатньо чітко визначений у галузевих нормативних актах, адже відповідні правовідносини мають різну юридичну природу.

Висновки. Вчення О. О. Жилина про витоки і еволюцію територію держави має значний потенціал для розвитку теорії територіального суверенітету, правовий прояв якої, як зазначає Р. В. Алямкін, дав поштовх до формування принципу територіальної цілісності. Сутність принципу територіальної цілісності тісно пов'язана з державою як юридичним утворенням, основною метою якого є забезпечення свого постійного існування на певній території²⁰. Загалом сучасний політико-правовий дискурс у пошуках відповідей на питання, які постають в умовах глобальної кризи, в якій опинився світ на початку XXI ст., має актуалізувати надбання правової думки, зокрема, щодо розв'язання дражливих питань і ситуацій, у тому числі пов'язаних з юридичними конструкціями *imperium i dominium*.

1. Територія і кордони у міжнародному праві: навчальний посібник / Ю. А. Дем'янюк, Д. А. Купрієнко, О. В. Діденко [та ін.]. Хмельницький: НАДПСУ, 2014. 232 с. 2. Усенко І. Б. Жилин Олександр Олександрович. *Енциклопедія міжнародного права: у 3 т.* / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін., Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Т. 2. Е–Л. Київ: Академперіодика, 2014. С. 356–359. 3. Музичко А. Иван Яковлевич Фаас: декан юридического факультета Одесского университета в годы румынской оккупации. *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*. Вип. 9. URL: <https://history.odessa.ua/publication9/stat06.htm>. 4. Жилин А. А. Право и государство в их взаимных отношениях. Учебник государственного права. (Пособие к лекциям) *Антологія української юридичної думки. Том 1: Загальна теорія держави і права, філософія та енциклопедія права* / упорядники В. Д. Бабкін, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко, відп. ред. В. Д. Бабкін, І. Б. Усенко. Київ: Видавничий дім «Юридична книга», 2002. С. 544–567. 5. Жилин А. А. Теория союзного государства. *Наука міжнародного права в Університеті Святого Володимира: у 2 т.* / О. В. Задорожній (упоряд.), В. А. Короткий (упоряд.). Київ: Видавничий дім «Промінь», 2004. Т. 2: О. О. Ейхельман, П. М. Богаєвський, О. О. Жилин. С. 374–454. 6. Жилин А. А. Очерк организации управления Британской Индийской империи. Киев: тип. Ун-та св. Владимира, 1908. 2, 16 с. 7. Жилин А. А. Ответственность министров. Очерки из теории, истории и практики этого института в конституционных странах. Киев: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, АО печатного и изд. дела Н. Т. Корчак-Новицкого, 1908. 4, 356 с. 8. Жилин А. А. Право и государство в их взаимных отношениях. Вступительная лекция к курсу энциклопедии права, прочит. 19 сент. 1909. Киев: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, АО печатного и изд. дела Н. Т. Корчак-Новицкого, 1909. 12 с. 9. Жилин А. А. Новое направление во французской юриспруденции. Учение о государстве и праве проф. Л. Дюгьи. Киев: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, АО печатного и изд. дела Н. Т. Корчак-Новицкого, 1910. 2, 28 с. 10. Жилин А. А. Из лекций по энциклопедии права. Юридическая литература начала XX в. Киев: тип. «Труд» М. В. Ельника, 1910. 38 с. 11. Жилин А. А. Теория союзного государства. Разбор главнейших направлений в учении о союзном государстве и опыт построения его юридической конструкции. Киев: Тип. И. И. Чоколова, 1912. 354, VI с. 12. Жилин А. А. Учебник государственного права: Общее учение о государстве в связи с основными началами иностранного государственного права. Пособие к лекциям. Ч. 1. Петроград: Тип. Б. М. Вольфа, 1916. 434 с. 13. Жилин А. А. Научная деятельность и труды профессора А. В. Романовича-

Славатинского. Киев, 1911. С. 15. **14.** Романович-Славатинский А. В. Моя жизнь и академическая деятельность. 1832–1884 гг. Воспоминания и заметки. *Вестник Европы*. 1905. Кн. 5. С. 194. **15.** Славинський М. А. Заховаю в серці України: поезія, публіцистика, спогади / упоряд. Б. Славинський, Д. Славинський; ред. М. Шудря. Київ: Юніверс, 2002. С. 313. **16.** Гриценко І. С., Короткий В. А. Юридичний факультет Університету Святого Володимира. 1834–1920. Київ: Либідь, 2009. С. 107. **17.** Романович-Славатинский А. В. Система русского государственного права в его историко-догматическом развитии сравнительно с государственным правом Западной Европы. *Антологія української юридичної думки: в 10 т.* Т. 4: Конституційне (державне) право / упоряд. В. Ф. Погорілко [та ін.]; відп. ред. В. Ф. Погорілко. Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2003. С. 53. **18.** Жилин А. А. Учебник государственного права. Часть 1. Общее учение о государстве в связи с основными началами иностранного государственного права: Петроград: Типография Б. М. Вольфа, 1916. С. 112–140. **19.** Незабитовский В. А. Учение публицистов о межгосударственном владении. *Антологія української юридичної думки: в 10 т.* Т. 8: Міжнародне право / упоряд. В. Н. Денисов, К. О. Савчук; відп. ред. В. Н. Денисов. Київ: Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. С. 180. **20.** Алямкин Р. В. Сила права vs. право сили: територіальна цілісність держав у сучасному світі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4. С. 96–99.

References

1. Terytorii i kordony u mizhnarodnomu pravi: navchalnyi posibnyk / Yu. A. Demianiuk, D. A. Kuprienko, O. V. Didenko [ta in.]. Khmelnytskyi: NADPSU, 2014. 232 s. (ukr). **2.** Usenko I. B. Zhylyn Oleksandr Oleksiiovich. *Entsyklopediia mizhnarodnoho prava: U 3 t.* / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko, V. N. Denysov (spivholovy) ta in., Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. T. 2. E–L. Kyiv: Akadempriodyka, 2014. S. 356–359. (ukr). **3.** Muzychko A. Yvan Yakovlevych Faas: dekan yurydycheskoho fakulteta Odesskoho unyversyteta v hody rumynskoi okkupatsyy. *Visnyk Odesskoho istoryko-kraieznavchoho muzeiu*. Vyp. 9. URL: <https://history.odessa.ua/publication9/stat06.htm>. (rus). **4.** Zhylyn A. A. Pravo u hosudarstvo v ykh vzaumnykh otnosheniakh. Uchebnyk hosudarstvennoho prava. (Posobyе k lektsiyam) *Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky. Tom 1: Zahalna teoriia derzhavy i prava, filosofii ta entsyklopediia prava / Uporiadnyky V. D. Babkin, I. B. Usenko, N. M. Parkhomenko, vidp. red. V. D. Babkin, I. B. Usenko*. Kyiv: Vydavnychiy dim «Yurydychna knyha», 2002. S. 544–567. (rus. ukr). **5.** Zhylyn A. A. Teoriya soiuznogo hosudarstva. *Nauka mizhnarodnoho prava v Universyteti Sviatoho Volodymyra: U 2 t.* / O. V. Zadorozhnyi (uporiad.), V. A. Korotkyi (uporiad.). Kyiv: Vydavnychiy dim «Promeni», 2004. T. 2: O. O. Eikhelman, P. M. Bohaievskiy, O. O. Zhylyn. S. 374–454. (rus. ukr). **6.** Zhylyn A. A. Ocherk orhanyzatsyy upravleniya Brytanskoi Yndyiskoi ympery. Kyev: typ. Un-ta sv. Vladymyra, 1908. 2, 16 s. (rus). **7.** Zhylyn A. A. Otvetstvennost mynystrov. Ocherky yz teoryy, ystorry y praktyky etoho ynstytuta v konstytutsyonnykh stranakh. Kyev: Typ. Ymp. Un-ta sv. Vladymyra, AO pechatnoho y yzd. dela N. T. Korchak-Novytskoho, 1908. 4, 356 s. (rus). **8.** Zhylyn A. A. Pravo y hosudarstvo v ykh vzaumnykh otnosheniakh. Vstupitelnaia lektsiya k kursu entsyklopedyy prava, prochyт. 19 sent. 1909. Kyev: Typ. Ymp. Un-ta sv. Vladymyra, AO pechatnoho y yzd. dela N. T. Korchak-Novytskoho, 1909. 12 s. (rus). **9.** Zhylyn A. A. Novoe napravlenye vo frantsuzskoi yurysprudentsyy. Uchenye o hosudarstve y prave prof. L. Diuhy. Kyev: Typ. Ymp. Un-ta sv. Vladymyra, AO pechatnoho y yzd. dela N. T. Korchak-Novytskoho, 1910. 2, 28 s. **10.** Zhylyn A. A. Yz lektsyi po entsyklopedyy prava. Yurydycheskaia lyteratura

nachala XX v. Kyev: typ. «Trud» M. V. Elyka, 1910. 38 s. (rus). **11.** Zhylyn A. A. Teoryia soiuзного hosudarstva. Razbor hlavneishykh napravleniy v uchenyy o soiuзnom hosudarstve y oрыt postroyeniya eho yurydycheskoi konstruksyy. Kyev: Typ. Y. Y. Chokolova, 1912. 354, VI c. (rus). **12.** Zhylyn A. A. Uchebnyk hosudarstvennogo prava: Obshchee uchenye o hosudarstve v svyazy s osnovnyymy nachalamy ynostrannogo hosudarstvennogo prava. Posobyе k lektsiyam. Ch. 1. Petrohrad: Typ. B. M. Volfa, 1916. 434 c. **13.** Zhylyn A. A. Nauchnaia deiatelnost y trudy professora A. V. Romanovycha-Slavatynskoho. Kyev, 1911. S. 15 (rus). **14.** Romanovych-Slavatynskiy A. V. Moia zhyzn y akademycheskaia deiatelnost. 1832–1884 hh. Vospomynaniya y zametky. *Vestnyk Evropy*. 1905. Kn. 5. S. 194 (rus). **15.** Slavynskiy M. A. Zakhovaiu v sertsі Ukrainu: poeziia, publitsystyka, spohady / uporiad. B. Slavynskiy, D. Slavynskiy; red. M. Shudria. Kyiv. Yunivers, 2002. S. 313 (ukr). **16.** Hrytsenko I. S., Korotkyi V. A. Yurydychniy fakultet Universytetu Sviatoho Volodymyra. 1834–1920. Kyiv: Lybid, 2009. S. 107 (ukr). **17.** Romanovych-Slavatynskiy A. V. Systema russkoho hosudarstvennogo prava v eho ystoryko-dohmatycheskom razvytyy sravnytelno s hosudarstvennym pravom Zapadnoi Evropy. *Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky: v 10 t.* T. 4: Konstytutsiine (derzhavne) pravo / uporiad. V. F. Pohorilko [ta in.]; vidp. red. V. F. Pohorilko. Kyiv: Vydavnychi Dim «Yurydychna knyha», 2003. S. 53 (rus. ukr). **18.** Zhylyn A. A. Uchebnyk hosudarstvennogo prava. Chast 1. Obshchee uchenye o hosudarstve v svyazy s osnovnyymy nachalamy ynostrannogo hosudarstvennogo prava: Petrohrad: Typohrafyia B. M. Volfa, 1916. S. 112–140 (rus). **19.** Nezabytovskiy V. A. Uchenye publitsystov o mezhhosudarstvennom vladenyy. *Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky: v 10 t.* T. 8: Mizhnarodne pravo / uporiad. V. N. Denysov, K. O. Savchuk; vidp. red. V. N. Denysov. Kyiv: Vydavnychi Dim «Yurydychna knyha», 2004. S. 180 (rus. ukr). **20.** Aliamkin R. V. Syla prava vs. pravo syly: terytorialna tsilisnist derzhav u suchasnomu sviti. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2014. № 4. S. 96–99 (ukr).

Bondaruk Tetiana. Imperium and dominium in the doctrine of territory state (for the concept of O. O. Zhilin)

Relevance. *The doctrine of the territory of the state as the basis of its existence was formed at the beginning of the 19th century, at the end of the 20th century it is experiencing significant reservations related to both globalization processes and the expansion of international legal personality, which significantly intensified at the beginning of the 21st century in connection with the Russian aggression against Ukraine, which began in 2014 with the occupation of Crimea. Therefore, the study of the process of formation of territorial rights acquires urgency and relevance.*

Literature review on the topic of the study Although the problems of the territory of the state, territorial rights, do not attract active research attention, a significant amount of works by specialists in the field of political science, history, and law are devoted to individual aspects of the doctrine of territory.

Problem statement. *One of the urgent tasks of the history of law as a science in the context of the threat to the existence of the state of Ukraine, caused by the aggression of the Russian Federation, is a deeper understanding of many state and legal phenomena and processes and Ukrainian from distinct Ukrainian-centric positions. The achievements of predecessors in the study of state-forming elements, in particular the territory of the state, are of particular importance.*

The purpose of the article is to study the legal significance of territory by Alexander Alekseevich Zhilin (06 (18). 01. 1880 – after 1928) and its analysis in the context of the doctrine of the territory of the state.

Presentation of the main material. *The article attempts to formulate the scientist's vision of the doctrine of law, to trace its evolution and key provisions. The scientist identifies two theories of the legal understanding of territory. One understands the territory as an object of state rule. The other considers it the border of this rule.*

Thus, the first (dominium) is ancient, stems from medieval teachings and consists in identifying the rights of the ruler with respect to the territory with the rights of private land ownership. Another (imperium) is a theory that denies the territory as an object of any real law, first put forward and substantiated by the professor of Kyiv University V. O. Nezabytovsky in 1862. According to it, the territory is the space within which state power exists and acts. The basis of such a public-law doctrine of the territory (imperium) was the approach according to which the state rules within the territory, but not over the territory, the territory is not an object, but the boundary of the state power of the state.

Conclusions. *The personified doctrine of the origins and evolution of the territory of the state presented by O. O. Zhilin has significant potential for the development of the theory of territorial sovereignty, the legal manifestation of which gave impetus to the formation of the principle of territorial integrity.*

Key words: *O. O. Zhilin, territory of the state, doctrine of territory, territorial sovereignty, territorial rights, imperium and dominium.*